

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

زمان چاپ: ۱۴۰۲/۱۰/۲۰

شماره مجوز مجله: ۸۰۴۰۰

بررسی محتوای برنامه‌های آموزشی مطالعات اجتماعی دوره متوسطه

کمال الدین نظری^۱، عبدالجبار کر^۲، عبدالرزاق غزل^۳، ابراهیم نیسانی^۴

۱- کارشناسی آموزش علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید مطهری نوشهر

۲- کارشناسی آموزش علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید مطهری نوشهر

۳- کارشناسی آموزش علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید مطهری نوشهر

۴- کارشناسی آموزش علوم اجتماعی دانشگاه فرهنگیان، مرکز آموزش عالی شهید مطهری نوشهر

kn217974@gmail.com

چکیده

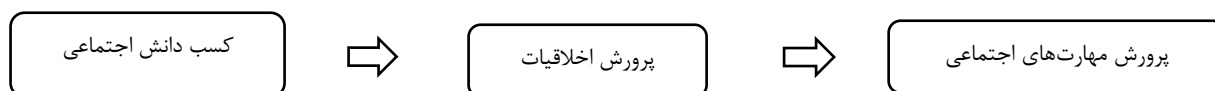
پژوهش حاضر با هدف بررسی محتوای برنامه‌های آموزشی مطالعات اجتماعی دوره متوسطه انجام شد. طبق بررسی‌های انجام شده مشخص شد؛ تدریس مطالعات اجتماعی و توجه به آن به عنوان حوزه‌ای میان رشته‌ای که به دنبال ایجاد آگاهی‌های اجتماعی، چه فرهنگی، سیاسی، انسانی و... است و نیز به سبب اینکه زمینه ساز و تقویت کننده میل به مشارکت و همکاری اجتماعی که خود یکی از عوامل اصلی توسعه اجتماعی است؛ ضروریست. آموزش مطالعات اجتماعی نقشی اساسی در اجتماعی شدن فراگیران دارد. دستیابی به این هدف به معلمان توانمند در زمینه به کارگیری روش‌های متنوع و تدارک فرصت‌ها یادگیری است. این پژوهش به شیوه مروری و با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای صورت پذیرفت. نتایج نشان داد بررسی محتوای برنامه‌های آموزشی مطالعات اجتماعی دوره متوسطه، مشاهده شد که برنامه‌های آموزشی تأکید بیشتری بر آموزش مفاهیم تاریخی و جغرافیایی دارند و در عین حال، مفاهیم اجتماعی و سیاسی را به صورت کلی و سطحی آموزش می‌دهند. همچنین، در برنامه‌های آموزشی، به مسائل اجتماعی و فرهنگی کشورهای دیگر توجه کافی نشده است.

کلمات کلیدی: متوسطه، مطالعات اجتماعی، برنامه آموزشی، علوم اجتماعی

مقدمه

مطالعات اجتماعی نوعی ماده درسی است که از اهداف اصلی آن تربیت افرادی است که بتوانند شهروندان خوبی برای جامعه باشند؛ در عوض علوم اجتماعی نوعی رشته علمی است که به مطالعه جوامع بشری و ارتباطات افراد با یکدیگر می‌پردازد. بنابراین این دو عنوان نباید با یکدیگر اشتباه گرفته شود. با توجه به توسعه جوامع بشری، نیاز به وجود قوانین و مقررات بیش از هر زمان دیگر احساس می‌شود؛ قوانینی که موجب برقراری نظم اجتماعی شده و رفاه را برای همگان به ارمغان می‌آورد. به طور مثال ثابت شده است هر چه میزان شناخت افراد از قوانین و مقررات راهنمایی و رانندگی بیشتر باشد؛ به همان میزان از تخلفات ترافیکی کاسته خواهد شد. مطالعات اجتماعی به عنوان حوزه‌ای میان رشته‌ای است؛ یعنی از سایر دروس مانند جغرافیا، تاریخ، مدنی، و حتی معارف و... استفاده می‌کند و در واقع می‌توان گفت پلی است که بین بسیاری از دروس ارتباط برقرار می‌کند؛ در نتیجه این انسجام، یادگیری دروس بهتر اتفاق می‌افتد. نظر به اهمیت تدریس درس مطالعات اجتماعی در مدارس؛ متخصصان تعلیم و تربیت و والدین را و می‌دارد تا نگاه تازه‌ای نسبت به این ماده درسی و برنامه ریزی درستی برای وصول به اهداف آن داشته باشند (درویش پنجه که، ۱۳۹۹).

اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی را می‌توان در سه گروه شامل پرورش اخلاقیات؛ پرورش مهارت‌های اجتماعی و کسب دانش اجتماعی قرار داد که در ادامه به توضیح درباره هر کدام می‌پردازیم. پرورش اخلاقیات: در این حیطه پرورش و تقویت صفاتی مانند همبستگی و اتحاد؛ تعامل و همکاری با دیگر اعضای جامعه؛ علاقه به برقراری عدالت در جامعه که در صورت خواست جمعی اعضای جامعه معنا خواهد یافت. از موارد مطرح در این حیطه که بسیار حائز اهمیت است؛ ایجاد حس علاقه نسبت به سرزمین مادری و حفظ میراث فرهنگی است. پرورش مهارت‌های اجتماعی: آن چیزی که در این حیطه باید مورد توجه قرار گیرد، پرورش و تقویت یکسری مهارت‌های مورد نیاز زندگی اجتماعی است که شامل توانایی انتقاد پذیری و توانایی حل مسائل اجتماعی که با آن روبرو هستند. تصمیم‌گیری درست درباره مسائلی که با آنها روبرو هستند و توانایی رفتار بر اساس اصول عقلانی. کسب دانش اجتماعی: در اینجا منظور از دانش همان اطلاعاتی است که دانستن آن برای هر شهروندی لازم می‌باشد. به طور مثال آگاهی از نحوه انجام فعالیت‌های دولت و یا آگاهی از قوانین و مقررات اجتماعی، آگاهی از اتفاقات جامعه و... در صورت کسب این اطلاعات است که فرد می‌تواند به نقد و بررسی مشکلات و مسائل جامعه بپردازد (تربیت شهروند مطلوب) و نیز حفظ میراث فرهنگی بعد از آگاهی، شناخت و کسب علاقه نسبت به آنها صورت می‌پذیرد. پس می‌توان نتیجه گرفت، کسب دانش اجتماعی باید در رأس آموزش‌ها قرار بگیرد. شکل شماره ۱ ترتیب دستیابی به اهداف مذکور را نشان می‌دهد (درویش پنجه که، ۱۳۹۹).

شکل شماره ۱

درویش پنجه که (۱۳۹۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که طبق بررسی‌های انجام شده مشخص شد؛ تدریس مطالعات اجتماعی و توجه به آن به عنوان حوزه‌ای میان رشته‌ای که به دنبال ایجاد آگاهی‌های اجتماعی، چه فرهنگی، سیاسی، انسانی و... است و نیز به سبب اینکه زمینه ساز و تقویت کننده میل به مشارکت و همکاری اجتماعی که خود یکی از عوامل اصلی توسعه اجتماعی است؛ ضروریست و البته از نقش رسانه‌های جمعی نیز نباید غافل شد. مطالعات اجتماعی به عنوان ابزاری است که نیل به اهداف مورد نظر چه در حیطه شناختی، عاطفی و مهارتی را تسهیل می‌کند؛ اما این بدان معنا نیست که تنها ابزار موجود می‌باشد، بلکه نیل به اهداف مورد نظر نیازمند خواست جمعی تمام ارگان‌ها و افراد جامعه است.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

اصولاً محتوای برنامه‌های آموزشی بر اهداف تعیین شده مبتنی‌اند. اگر اهداف تعیین شده بر اصالت مواد درسی و انتقال حقایق علمی مبتنی باشد، باید محتوای ثابتی در سراسر کشور تدریس شود. در چنین حالتی معلمان آزادی عمل و ابتکار چندانی در انتخاب و سازماندهی محتوا نخواهند داشت. آن‌ها باید بدون توجه به تفاوت‌های فردی محتوای یکسانی را با روشی ثابت به همه دانش آموزان ارائه دهند و با توسل به شیوه‌های درست یا نادرست سعی کنند که اهداف تعیین شده را تحقق بخشند. چنین محتوایی برای دانش‌آموزان خسته کننده خواهد بود و آنان را از محیط مدرسه و کلاس درس رویگردان خواهد کرد. برعکس اگر اهداف تعیین شده بر رشد همه جانبه دانش آموزان مبتنی باشد علائق، توانایی‌ها و نیازهای دانش آموزان محور فعالیت‌های آموزشی قرار خواهد گرفت و معلمان ابتکار و خلاقیت بیشتری در امر تدریس از خود نشان خواهند داد. در این حالت یادگیری به محفوظات ختم نخواهد شد، بلکه توجه به پرورش تفکر و رشد همه جانبه دانش آموزان، مدرسه را با زندگی واقعی هماهنگ خواهد ساخت و دانش آموزان از بودن در مدرسه و فعالیت‌های آن لذت خواهند برد (ساکی، ۱۳۹۹).

ساکی (۱۳۹۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که آموزش مطالعات اجتماعی نقشی اساسی در اجتماعی شدن فراگیران دارد. دستیابی به این هدف به معلمان توانمند در زمینه به کارگیری روش‌های متنوع و تدارک فرصت‌ها یادگیری است ایشان باید بتوانند واحدهای یادگیری را با تأکید بر مهارت مسأله یابی و ظرفیت‌های محیطی فراگیران به شیوه‌های مختلف و با بهره گیری از روش‌های جدید طراحی و تدوین نمایند همچنین باید مهارت تحلیل برنامه درسی و تطبیق آن با نیازهای یادگیرندگان را داشته و بتوانند با شناختی مناسب نسبت به برنامه درسی مطالعات اجتماعی فرصت‌های یادگیری اثربخشی را طراحی نمایند. به دانش آموزان کمک کنند تا درکی بنیادین از مفاهیم علمی به دست آورند، پرسش کنند، به کاوش بپردازند، استدلال کنند، با یکدیگر همکاری و مشارکت نمایند، دانسته‌هایشان را با یکدیگر در میان بگذارند، نظرات خود را ارائه نمایند، محتوا و موضوع را به شیوه‌های مختلف درک کنند. از اینرو بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر پیشنهاد می‌شود معلمان در آموزش مطالعات اجتماعی به تنوع استفاده از روش‌های تدریس پرداخته و از طریق تلفیق این روشها به اثربخشی تدریس خود بیفزایند، همچنین معلمان در آموزش مطالعات اجتماعی در بخش‌های مختلف از طریق روش‌های تدریس فعال دانش آموزان را در امر تدریس مشارکت داده و یادگیری آنان را در موضوعات مختلف عمق بخشند و یادگیری آنان را معنی دار نمایند. همچنین مدیران آموزشی شرایط باز دیدهای علمی و همچنین بهره گیری از روش تدریس ایفای نقش و روش مشارکتی را در مدارس تسهیل نمایند. چنان چه معلمان آموزش مطالعات اجتماعی جهت دستیابی به اهداف این درس از طریق روش‌های تدریس نوین، دانش آموز محور و فعال اقدام نمایند، علاوه بر تحقق اهداف برنامه درسی، می‌توانند زمینه‌های یادگیری اثربخش و عمیق را در فراگیران تقویت کرده و یا فراهم آورند.

میرزایی (۱۳۹۸) یکی از مهمترین و جدیدترین راهبردهای آموزشی در آموزش و تدریس مطالعات اجتماعی، توجه به راهبرد رویدادهای جاری هر آنچه در یک اجتماع ملی یا منطقه‌ای و یا جوامع شهری و کشوری و یا سطوح بالاتر مانند قاره‌ای و جهانی رخ می‌دهد و به وقوع می‌پیوندد، می‌توان آن‌ها را رویدادهای جاری تلقی کرد معلم در انتخاب رویدادهای جاری در فرایند تدریس باید تناسب آن رویداد با اهداف درس و محتوای آموزشی مورد نظر را رعایت کند.

ویژگی‌ها و مختصات رویدادهای جاری

۱. **واقعی بودن؛** رویدادهای جاری پیرامون زندگی ما و فراگیرندگان، مسائلی واقعی‌اند و خارج از ذهن ما جریان دارند و به همین دلیل، قابل شناخت هستند.
۲. **قابل مشاهده بودن؛** رویدادهای جاری به دلیل واقعی بودن، عینی و قابل مشاهده‌اند و در نتیجه از سنخ انتزاعی و ذهنی مسلوب نمی‌شوند و فاقد مشکلات شناختی این قبیل مفاهیم انتزاعی‌اند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

۳. چند بعدی بودن؛ رویدادهای جاری به دلیل ماهیت، دارای چند بعدند و این، همان ماهیت پدیده‌های اجتماعی است؛ پس، این رویدادها می‌توانند کانون یا هسته خوبی برای تلفیق موضوعات مختلف مورد نظر باشند.

میرزایی (۱۳۹۸) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که آموزش مطالعات اجتماعی - که نقشی اساسی در اجتماعی شدن دانش آموزان دارد- به ویژه در مقطع ابتدایی بسیار حائز اهمیت است. این امر نیازمند توانایی معلمان در به کارگیری راهبردهای متنوع و سازماندهی فرصت‌های یادگیری است. آنان باید قادر باشند واحدهای یادگیری را با تأکید بر مسأله‌ها و ظرفیت‌های محیط زندگی دانش آموزان به شیوه تلفیقی و با بهره‌گیری از راهبردهای جدید طراحی و تدوین نمایند معلمان می‌بایست توانایی تحلیل برنامه درسی و تطبیق آن با نیازهای یادگیرندگان را کسب نموده و بتوانند با شناخت برنامه درسی مطالعات اجتماعی فرصت‌های یادگیری تلفیقی را با بهره‌گیری از ظرفیت‌های محیط زندگی طراحی نمایند.

همانطور که گفتیم الگوها، فنون و روش‌های تدریس جزء لاین فک حر فہ معلمی و عنصر ذاتی معلمی است. اما با گذشت چندین دهه، هنوز روش‌های تدریس منفعلانه و یکطرفه مانند روش سخنرانی و روش توضیحی در بسیاری از مدارس ما رایج است. از عمده‌ترین نقدهایی که می‌توان به روش‌های سنتی وارد کرد، می‌توان به غیر منعطف بودن، انباشته کردن ذهن دانش آموزان از انبوهی از اطلاعات، درگیر نشدن دانش آموزان در فرآیند یاددهی - یادگیری و اشاره کرد در نقطه مقابل یادگیری منفعلانه، روش‌های یادگیری فعال قرار می‌گیرد یادگیری فعال در واقع شکلی از یادگیری است که در آن، دانش آموزان از طرق فعالیت‌ها، کنش‌ها و درگیر شدن در آموزش و مباحث کلاسی، در فرآیند یادگیری حضوری فعال پیدا می‌کنند و از موضع انفعال خارج شده و در جایگاه کنشگر قرار می‌گیرند در روش‌های سنتی تدریس و آموزش، انگشت تأکید بر آموزش دهنده گذاشته می‌شود اما در روش‌ها و الگوهای جدید، امر تدریس به عنوان یک فرآیند چند سویه، منعطف و تعاملی تعریف شده که نقش معلمان نظارتی و تسهیل‌گری است. در روش‌های جدید، گزاره «معلم شاگردان» کنار می‌رود و گزاره «معلم- دانش آموزان» برجسته می‌شود.

روش‌های جدید و فعال و خلاق در امر تدریس به دو مورد از مهم‌ترین راهبردها و رهیافت‌های نو و اثربخش در آموزش و یادگیری مطالعات اجتماعی یعنی ۱. «راهبرد پروژه‌ها»، ۲. «راهبرد رویدادهای جاری» می‌توان اشاره کرد. معرفی و تحلیل راهبرد پروژه‌ها به مواردی نظیر دلائل و ضرورت و اهمیت این راهبرد در آموزش مطالعات اجتماعی، تقسیم بندی پروژه‌ها، طرح کلی پروژه‌ها، نحوه ارزشیابی از پروژه‌ها، مراحل مختلف طراحی پروژه دانش آموزی همچنین در معرفی و تحلیل راهبرد رویدادهای جاری به موارد مهمی مانند ماهیت راهبرد رویدادهای جاری، ویژگی‌ها و مختصات رویدادهای جاری، اهمیت راهبرد رویدادهای جاری در آموزش مطالعات اجتماعی، چگونگی استفاده از آن در آموزش مطالعات اجتماعی، ملاک‌های اداره و گفتگو درباره رویدادهای جاری و توجه کردیم.

منابع تدریس در علوم اجتماعی

کتاب درسی

کسکنی (۱۳۹۲) کتاب درسی یکی از لوازم سنتی تدریس است. کتاب درسی مجموعه‌های از دروس است که البته برای آموزش به ابتکار عمل معلم نیاز دارد. تقریباً در همه دروس، در کنار کتاب درسی، باید از وسایل کمک آموزشی دیگر همچون نمودار، نقشه، عکس و... نیز به رهبرداري کرد. کتاب درسی در دسترس ترین منبع آموزشی است و به همین خاطر در کشورهای در حال توسعه بیشترین استفاده را دارد. رایس برای انتخاب کتاب درسی مناسب علوم اجتماعی واقعیت‌هایی به شرح زیر را بیان می‌کند:

الف (فعالیتهای عنوان شده برای مدرسه در کتاب مورد نظر باید دارای هدف مشخصی باشند. به همین خاطر مدرسه باید کتابی هدفمند را برای تدریس انتخاب کند.

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

ب) کتاب‌های درسی معمولاً برنامه‌ی مدرسه را در جهت برنامه‌ی درسی تغییر می‌دهند. به همین خاطر مدرسه باید کتابی را انتخاب کند که با برنامه‌ی خود مطابقت و سازگاری داشته باشد.

ج) کتاب درسی محتوای یک موضوع را مشخص می‌کند. به همین دلیل عمق و محتوای دروس کتاب باید مدنظر باشد.

د) کتاب درسی همیشه مرجع درسی و یادگیری دانش آموز است.

با توجه به موارد موفق، کتاب درسی همواره مرجع اصلی یادگیری باقی می‌ماند. از این رو، در انتخاب کتاب درسی، سن، سواد، علاقه و رابطه‌ی درسی دانش آموز باید در نظر گرفته شود.

روزنامه

ریموند معتقد است: معلمانی که تمام زمان آموزش را صرف تدریس‌های کلیشه‌ای می‌کنند، می‌توانند درصد همکاری و فعالیت دانش آموز را با انجام تکالیفی از قبیل ساخت روزنامه بالا ببرند. این امر دانش آموزان را به خواندن مطالب بیشتر تشویق می‌کند. روزنامه معمول‌ترین و پرخواننده‌ترین منبع است، اما بسیاری از معلمان از این امر غافلند.

تصویر و نمودار

استفاده از تصویر برای دانش آموزانی که در خواندن مشکل دارند یا دانش لغوی اندکی دارند، بسیار مفید است. تصویر به دانش آموز کمک می‌کند از مطلب مورد بحث، تصویری حقیقی در ذهن خود بسازد. نمودارها هم در بردارنده‌ی اطلاعات درباره‌ی مطلب مورد بحث هستند. تصویرها اشتیاق دانش آموز را به تحصیل بیشتر می‌کنند و جلوه‌های جالب و زیبا به درس می‌دهند، در حالیکه نمودارها مطالب درسی را شفاف‌تر و قابل فهم‌تر می‌کنند. هنگام استفاده از تصویر، معلم باید تصویرهای متفاوتی را به دانش آموزان نشان دهد تا مطلب مورد نظر به آنها تفهیم شود. وقتی نمودار برای واضح‌تر کردن یک بحث به کار می‌رود، باید به اندازه‌ی کافی بزرگ و شفاف باشد تا برای همه‌ی دانش آموزان قابل رؤیت باشد.

نقشه

مطالعه، بررسی و ترسیم نقشه فعالیت‌هایی هستند که آثار بسیار مثبتی در تدریس علوم اجتماعی دارند. نقشه‌ها در بردارنده‌ی قابلیت‌های فیزیکی، موقعیت‌ها و مکان‌ها، مرزهای سیاسی، محدودیت‌های فرهنگی و مناطق شغلی هستند. به همین دلیل معلم باید شیوه‌ی استفاده‌ی صحیح از نقشه را به دانش آموزان تعلیم دهد تا در این زمینه‌ها از آن بهره مند شوند.

مدل

تیلمن عقیده دارد: مدل‌ها باعث می‌شوند معلم راحت‌تر مطالب مربوط به درس را سازماندهی کند. استفاده از مدل، روش مورد علاقه‌ی دانش آموزان است و توجه آنان را بیشتر از استفاده از نمودار جلب می‌کند. البته استفاده از مدل خیلی پرکاربرد نیست؛ زیرا تنها از مدل‌هایی می‌توان استفاده کرد که با شرایط کلاس همخوانی داشته باشند.

اشیای واقعی

اشیای واقعی از منابع با ارزش برای آموزش علوم اجتماعی در کلاس محسوب می‌شوند. این اشیا می‌توانند اثر زیادی روی علاقه و کشش کودک به یادگیری داشته باشند. برای مثال، می‌توان اسلحه، لباس، ماکت انواع ماشین و اشیایی مانند آنها را به کلاس آورد و به منظور یادگیری بهتر دانش آموزان از آنها استفاده کرد.

لوازم صوتی و تصویری

لوازم صوتی تصویری اشکال متفاوتی می‌توانند داشته باشند؛ از یک ضبط صوت ساده گرفته تا دوربین‌های بسیار پیچیده فیلمبرداری. این لوازم شیوه‌ی تدریس را هیجان انگیز می‌کنند. روت عقیده دارد: به کمک فیلم است که کودک فراز و نشیب زندگی را درک می‌کند. گاردن می‌گوید به کمک دوربین فیلمبرداری کودک می‌تواند از کارهای خود فیلم بگیرد و آنگونه که کودکان دیگر او را می‌بینند، خود را بنگرد و از رفتار خود آگاه شود. به کمک اینگونه فعالیت‌ها، معلمان و کودکان می‌توانند در مورد کارایی و بازتاب کارهای خود قضاوت کنند. ضبط صدا به دلیل سهولت و سازگار بودن با دستگاه‌های متنوع، بسیار راحت

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

و در دسترس است. در یک بحث می‌توان صدای ضبط شده توسط شخص را بارها و بارها پخش کرد. تلویزیون یکی از اختراعات برجسته‌ای است که زندگی ما را شکل داده است. یک وسیله ارتباطی قوی است که می‌تواند کیفیت آموزش و معلومات میلیون‌ها دانش آموز را ارتقا دهد. دانش آموزان می‌توانند از طریق تلویزیون، همانند معلم یا کتاب، به یادگیری بپردازند. فیلم وسیله خوبی برای آموزش علوم اجتماعی است. دیدن یک فیلم می‌تواند موضوع یک درس را قابل فهم تر کند. همچنین، دیدن فیلم باعث تحریک و تشویق دانش آموزان به یادگیری می‌شود. در سال‌های اخیر، استفاده از رایانه هم بین دانش آموزان رایج شده است. قابلیت‌های زیاد رایانه، از جمله بازی‌های شبیه سازی شده را می‌توان در جهت آموزش علوم اجتماعی به کار برد. با وجود فایده‌ها و قابلیت‌های زیاد لوازم صوتی تصویری، قیمت بالای این تجهیزات، استفاده از آنها را محدود می‌کند.

کسکنی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسید که روش‌های زیادی برای تدریس علوم اجتماعی هست؛ از روش شبیه سازی که متشکل است از شبیه سازی تاریخی، فعالیت‌های شبیه سازی و بازی‌های شبیه سازی، تا روش آزمایشگاهی که متشکل است از لوازم مکانیکی، لوازم صوتی و تصویری و دیگر لوازم جانبی مانند کتاب، و همچنین شیوه‌های گردش علمی، بحث، اجرای پروژه، نمایش، سؤال و جواب، و روش‌های حل مسئله. البته باید در نظر داشت، تنها یک روش برای همه موقعیت‌ها مناسب نخواهد بود. تلفیقی از همه روش‌ها برای دستیابی به نتیجه، بهترین راه است. تدریس به کمک منابع، به معنی استفاده از هرگونه منبع به منظور کمک به معلم در این راه است. منابع در علوم اجتماعی متشکل‌اند از انسان‌ها، مکان‌ها، منابع مادی و اشیا. معلم (منبع انسانی) باید در جهت استفاده از منابع دیگر کوشا باشد.

منابع مکانی عبارت‌اند از موزه‌ها، کارخانه‌ها و مکان‌های جغرافیایی و تاریخی. منابع مادی و اشیا نیز شامل کتاب، روزنامه، مجله، عکس، فیلم، مدل، نقشه و نمودار می‌شود. معلم در انتخاب منابع باید سن، توانایی، علاقه و دانش کودک را در نظر بگیرد و در جهت حفظ، مدیریت و بهره برداری حداکثری از این منابع بکوشد.

حمید زاده و امیریان (۱۴۰۰) با افزایش بهره گیری از فناوری اطلاعات در حوزه آموزش، ایجاد محیط‌های یادگیری بدون محدودیت‌های زمانی و مکانی امکان پذیر شده است. این محیط‌ها یادگیرندگان را قادر می‌سازد تا به محتوای درسی دست یابند، ایده‌هایشان را به اشتراک بگذارند و با مشارکت کنندگان آنلاین دیگر بحث و گفتگو داشته باشند. آموزش‌های مجازی نیز نوعی از آموزش از راه دور محسوب می‌شوند که در شرایطی که امکان حضور معلم و دانش آموز در کلاس وجود ندارد مورد استفاده قرار می‌گیرد. با شیوع ویروس کرونا و تعطیلی مدارس، مسئولین نظام آموزشی جهت جلوگیری از قطع شدن فرایند یاددهی - یادگیری شبکه شاد را طراحی کرده و مورد استفاده قرار دادند؛ اما همزمان با آغاز به فعالیت شبکه شاد و آموزش‌های مجازی معلمین، دانش آموزان، والدین و تمامی ذی نفعان نظام آموزشی با چالش‌هایی مواجه شدند. این در حالی است که نظام آموزشی تلاش می‌کند دانش آموزان را آگاه، مسئول نسبت به مسائل جامعه، علاقمند به تعامل و حضور در جوامع تربیت کند. در جهت تحقق اهداف اجتماعی و تربیت شهروندی دانش آموزان درس مطالعات اجتماعی طراحی و سازماندهی شده است.

تربیت شهروندی از اهداف والی نظام آموزشی است که در میان تمامی دوره‌های تحصیلی به ویژه دوره ابتدایی مطرح می‌شود. ایجاد فرصت‌های مناسب برای یادگیری شیوه‌های ارتباطی با دیگران و شکوفایی تدریجی استعداد‌های هر کودک ضروری است. پارادوکس تربیت شهروندی و آموزش مجازی موجب شد در این پژوهش به بررسی چالش‌های آموزش مجازی مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی بپردازیم. اگرچه مصاحبه کیفی با نمونه محدودی از شرکت کنندگان نمی‌تواند نتایج قابل تعمیمی از نظر جامعه آماری داشته باشد اما می‌تواند زوایای پنهان موضوع را نمایان سازد و زمینه‌ای برای انجام پژوهش‌های تکمیلی در سایر دروس فراهم سازد. پژوهش حاضر چالش‌هایی را آشکار ساخت که نیازمند اصلاحات توسط نهادهای مسئول و البته فرهنگ سازی در میان افراد جامعه می‌باشد. نتایج پژوهش با نتایج سایر پژوهش‌ها که به بررسی چالش‌های آموزش مجازی پرداخته است، همسو است. تحقیقات گذشته، نبود درک مناسب از فضای مجازی آموزشی، تأخیر در بازخورد آموزشی، تعویق

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

در یادگیری غیر هم زمان و کمبود انگیزه برای خواندن محتوای الکترونیکی آنلاین و از همه مهم‌تر عدم تعاملات انسانی، عاطفی و ارتباطات چهره به چهره در کلاس و فقدان مهارت‌های ارتباطات اجتماعی و همچنین عدم امکان اجرای برخی فعالیت‌های عملی در کلاس را از نقاط ضعف آموزش الکترونیکی دانسته‌اند.

بنظر می‌رسد برخی چالش‌های عنوان شده در پژوهش حاضر ماهیتی نبوده و قابلیت اصلاح و بهبود را دارد. از جمله این نکته که معلمان در تدریس در فضای مجازی شاهد کاهش انگیزه دانش آموزان نسبت به یادگیری و تحصیل بوده‌اند، با تعدیل نقش معلم اصلاح پذیر است.

از دیگر مقوله‌های بدست آمده در خصوص چالش‌های تدریس مطالعات اجتماعی در فضای مجازی و شبکه آموزشی شاد؛ کاهش اهمیت درس مطالعات اجتماعی، کاهش فعالیت‌های گروهی دانش آموزان، کاهش محتوای جذابیت محتوای آموزشی، کمبود زمان معلمان برای تدریس مطالعات اجتماعی است. در پژوهشی چونگ^۱، (2018) در بحث تدریس در فضای مجازی عنوان می‌کند تعاملات بین فردی، بین آموزش دهنده آنلاین و یادگیرندگان برای یادگیری مهم است. تعاملات بین فردی بالا به سطح بالای انگیزش، پیشرفت بالا، نگرش مثبت بیشتر به یادگیری، رضایت مندی بالا از آموزش، اعتماد به نفس در قابلیت‌های یادگیری، تفکر انتقادی و مهارت‌های حل مسئله و پردازش شناختی بالاتر محتوا منجر می‌گردد؛ بنابراین بنظر می‌رسد تدوین و ارائه دستورالعمل مناسب تدریس در فضای مجازی از سوی متخصصان تربیتی می‌تواند در عدم وقت گذاری برخی معلمان به امر تدریس و ارزیابی در شیوه مجازی تدریس کم کننده باشد.

در کنار این چالش‌ها، فرصت‌هایی نیز در اختیار معلمان برای تدریس مطالعات اجتماعی در فضایی مجازی و همچنین دانش آموزان شکل گرفته است. فرصت‌هایی مانند تحقق اهداف اجتماعی خارج از کتاب درسی، افزایش سرعت انتقال اطلاعات. همچنین فرصت‌هایی اختصاصاً برای دانش آموزان بوجود آمده است شامل افزایش سواد رسانه‌ای دانش آموزان، علاقه مندی دانش آموزان برای مشارکت در تدریس، علاقه مند کردن دانش آموزان به دانش روز و پژوهش کردن. این یافته‌ها نیز با نتایج سایر پژوهش‌ها هماهنگ است.

ضیال‌الحق^۲، (2020) معتقد است تدریس آنلاین می‌تواند نقاط قوت زیادی داشته باشد. این پژوهشگر معتقد است فضای تدریس مجازی می‌تواند محیط یادگیری پویایی فراهم نماید که اشتیاق دانش آموزان را افزایش دهد و در نهایت موجب بهبود یادگیری آن‌ها گردد.

آموزش آنلاین می‌بایست با شرایط و نیازهای دانش آموزان تنظیم شود. شرایط روحی پیش آمده در دوران کرونا خانواده‌ها و دانش آموزان را درگیر کرده است و نیازهای متفاوتی را ایجاد ساخته که آموزش مجازی می‌بایست به این شرایط و نیازهای ایجاد شده پاسخ دهد. تدوین مطالب آموزشی برای آموزش آنلاین نیازمند وقت و تلاش و تمرکز بیشتر معلم است. تولید محتوای مناسب برای آموزش مجازی بسیار زمان برتر و نیازمند تلاش بیشتر است و همین امر در کنار عدم دانش استفاده از برنامه‌های الکترونیکی، انگیزه معلمان را نیز تحت تأثیر قرار داده است. خستگی ناشی از تلاش‌های چند برابر سبب شده است گاهی معلمان فقط رفع تکلیف کنند. جهت تکمیل این پژوهش پیشنهاد می‌شود نکات مثبت و منفی آموزش در فضای مجازی در سایر دروس مورد بررسی قرار گیرد (حمید زاده و امیریان، ۱۴۰۰).

تاثیر آموزش از طریق واقعیت افزوده بر یادگیری

عالیان، حیدری و احمدی (۱۳۹۹) از آنجا که واقعیت افزوده جزئی از فن آوری های آموزشی نوین می‌باشد؛ به علت آمیخته شدن دو دنیای مجازی و واقعی، منعطف‌تر از سایر روش‌ها و ابزارهای آموزشی گذشته می‌تواند بر میزان یادگیری به علت ویژگی‌های منحصر به فرد خود - سه بعدی بودن، ترکیب شدن با دنیای واقعی، مسأله محوری و سیار بودن مؤثر باشد.

1. Cheung
2. Ziaul Hog

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پژوهش حاضر با هدف بررسی تأثیر واقعیت افزوده بر یادگیری درس مطالعات اجتماعی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی انجام شد. نتایج پژوهش نشان می‌دهد که آموزش به کمک واقعیت افزوده، توانسته است میزان یادگیری دانش آموزان را افزایش دهد؛ اما تکنولوژی واقعیت افزوده بر میزان یادگیری دختران و پسران هیچ برتری قابل تأملی را نشان نمی‌دهد؛ بنابراین جنسیت در بهره‌گیری از این روش آموزشی بر یادگیری رابطه معناداری ندارد.

مجموعه‌ای از اطلاعات به صورت فن‌هایی طراحی و استفاده می‌شود که یادگیرنده را در فرآیند آموزش، درگیر و محتوا برای او چالش برانگیز می‌کند. تکنولوژی واقعیت افزوده شرایطی را فراهم می‌کند که محتوا علاوه بر تحریک دستگاه حسی دانش آموزان از طریق چندرسانه‌ای‌ها و ترکیب با دنیای واقعی چالش برانگیز و جذاب می‌کند. هم‌چنین ندلی و همکاران^۱ (2017) اظهار داشتند که واقعیت افزوده به کمک کنترل فرآیند یادگیری توسط یادگیرنده، تحریک حواس مختلف دانش آموز و ایجاد تعامل با آن‌ها می‌تواند یادگیری و درک مفاهیم را در یادگیرندگان افزایش دهد. علاوه بر این اصل تعامل را تیموری امیر (2003) تحت عنوان اثر فعال‌سازی بیان می‌کند و به این نکته اشاره دارد که فعال بودن و درگیری بیش‌تر یادگیرنده با چندرسانه‌ای یا صفحه‌های وب می‌تواند بر میزان یادگیری او تأثیر مثبت داشته و هرچقدر طراحی رابط کاربری تعامل بیش‌تری (مانند واقعیت افزوده) برای یادگیرنده در برنامه چندرسانه‌ای فراهم کند؛ نقش یادگیرنده از دریافت کننده محض اطلاعات، به فردی تغییر می‌کند که برای فرآیند یادگیری خود برنامه مشخص دارد. با توجه به فرضیه اول و بررسی داده‌ها با استفاده از آزمون تکرار سنجش، بین روش تدریس و میزان یادگیری دانش آموزان در درس مطالعات اجتماعی رابطه معناداری وجود داشت. آموزش به کمک اپلیکیشن واقعیت افزوده توانسته است میانگین یادگیری فراگیران را بیش‌تر افزایش دهد.

این نتیجه با یافته‌های پژوهشی که با هدف بررسی اثر بخشی واقعیت افزوده بر مبنای گوشی هوشمند در زمینه جغرافیا و ارزیابی اثربخشی این نرم‌افزار پژوهشی صورت دادند که نتایج آن‌ها نشان داد که گروه آزمایش با استفاده از کاربرد تلفن همراه، امتیاز یادگیری بهتری نسبت به گروه کنترل دارد؛ بنابراین فن آوری واقعیت افزوده، اثربخشی فرآیند یادگیری را افزایش داد و باعث افزایش تعامل با محتوای درسی شده بود. جو ناگاتا^۳ (2017) هم‌چنین با نظرات نادولنی که به بررسی پژوهش‌ها در این زمینه از سال 2014_2018 پرداختند که اظهار داشتند کتاب‌های درسی واقعیت افزوده محیطی تعاملی را ایجاد می‌کند به وسیله رسانه‌های است که جدایی با محتوای اصلی (کتاب درسی) نمی‌اندازد؛ بلکه مکمل یا همسو آن با تکنیک چندرسانه‌ای و جذابیت آنها و بهره‌گیری از تعامل با دنیای واقعی محیط غنی را ایجاد می‌کند. افزون بر اینکه ترکیب اشیاء دیجیتال و فیزیکی باعث علاقه در استفاده از این فن آوری می‌شود و میزان یاد سپاری با افزایش انگیزه در فراگیران افزایش می‌یابد. مهم‌ترین مزیت واقعیت افزوده را نیز ایجاد مهارت‌های تفکر انتقادی، حل مسأله و برقراری ارتباط از طریق تمرینات مشترک بیان می‌کند و به جمع منابع یادگیری واقعی و مجازی کمک کنند؛ به عبارت دیگر، این فناوری می‌تواند شرایطی را فراهم کند تا به واسطه آن، دانش آموزان پدیده‌های علمی را تجربه و با کاربرد این فن آوری و تعامل با آن، انگیزش دانش آموزان افزایش می‌یابد (ندولنی، 2017).

عالیان، حیدری و احمدی (۱۳۹۹) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که واقعیت افزوده در آموزش و پرورش، بسیار بکر می‌باشد که همین امر باعث شده است آشنایی درستی از چگونگی بهره‌گیری آن در کلاس و آموزش برای معلمان مشخص نباشد. با توجه به اینکه لازم بود دانش آموزان از گوشی‌های هوشمند برای روش تدریس به کمک واقعیت افزوده بهره ببرند؛ اما قوانین مدارس اجازه به کارگیری در آموزشگاه را نمی‌داد. ساخت اپلیکیشن واقعیت افزوده آموزشی نیازمند به علم‌هایی چون: گرافیک، برنامه‌نویسی کاربردی، سخت‌افزار مورد نیاز طراحی آموزشی و... می‌باشد. با توجه به این که اپلیکیشن واقعیت افزوده توسط محقق ساخته شده از نظر فنی و استانداردهای این حوزه نیز باید بررسی و اصلاح شود تا محیط گرافیکی و کاربری بهتری برای انتقال محتوای آموزشی داشته باشد؛ در پژوهش‌های آتی می‌توان به این نکات توجه کرد که واقعیت افزوده

3. Nadolny L

4. Amir Teimory Mohamad Hasan

5. Joo-Nagata J

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

پتانسیل‌های فراوانی دارد. ویژگی سه بعدی بودن این تکنولوژی می‌تواند در دروس مختلف چون ریاضی، علوم و هنر نیز به کار گرفته شود. هر فناوری جدیدی منتقدان و مدافعانی دارد. طی پژوهش، نگرش معلمان نسبت به این تکنولوژی نیز بسیار مهم بوده است؛ چرا که آنها قرار است اجرا و استفاده کننده واقعیت افزوده در کلاس باشند؛ در نتیجه بررسی نگرش آنها نسبت به روش تدریس به کمک واقعیت افزوده می‌تواند برای پژوهش‌های بعدی مؤثر باشد. شیوه‌های تدریس و تکنولوژی‌های آموزشی متفاوتی در حال حاضر در آموزش و پرورش اجرا می‌شود. مقایسه آنها با واقعیت افزوده و نشان دادن مزایا و معایب آن، می‌تواند قدرت تصمیم‌گیری در استفاده مناسب هریک از آنها را افزایش دهد. پیشنهاد می‌شود جهت آشنایی کامل معلمان با کاربرد واقعیت افزوده آموزشی، یک دوره آموزشی برگزار شود و در دانشگاه فرهنگیان و آموزش‌های ضمن خدمت به مدرسان مقاطع مختلف تحصیلی این روش‌ها آموزش داده شود تا در این مقاطع نیز بتوان از این روش بهره‌جویند. استفاده از واقعیت افزوده در آموزش دروس مختلف و حتی مهارت‌های ضمن خدمت، می‌تواند نظر هر مدرسی را جلب کند؛ بنابراین می‌توان از این روش توسط معلمان و سازمان‌هایی که نیازمند آموزش نیروی کارآمد پرسنل خود هستند مورد استفاده قرار گیرد. با استفاده از این فناوری، دروس تجسمی یا مهارتی نیز می‌تواند مورد بررسی قرار گیرد تا از ویژگی منحصر به فرد سه بعدی و درگیر کردن با مسأله نیز برخوردار شود.

تلفیق فناوری اطلاعات و ارتباطات با برنامه درسی مطالعات اجتماعی

عابدی و حمیدزاده (۱۳۹۳) اصطلاح «فناوری اطلاعات و ارتباطات» در سال ۱۹۹۲ به وجود آمد؛ زمانی که پست الکترونیکی ایجاد شد و در دسترس عموم مردم قرار گرفت. از آن پس، فناوری اطلاعات و ارتباطات به مدارس راه یافت. فناوری اطلاعات و ارتباطات تغییرات عمده‌ای در آموزش و یادگیری ایجاد کرده و یادگیری، مستقل از زمان و مکان شده است. دانش‌آموزانی که به طور مداوم در تعامل با فناوری اطلاعات و ارتباطات هستند، مدیریت دانش، و رویکرد یادگیریشان نسبت به دانش‌آموزان آموزش به شیوه سنتی متفاوت است. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات در درس مطالعات اجتماعی توسط معلمان این فرصت را فراهم می‌سازد که آموزش بسیاری از موضوعاتی که به شیوه سنتی ناممکن بود، امکان پذیر شود. یافته‌ها نشان می‌دهند که استفاده از اینترنت و دسترسی به اطلاعات در محیط وب در خدمت درس مطالعات اجتماعی قرار دارد. زیرا دانش‌آموزان از طریق رایانه با یکدیگر ارتباط برقرار می‌کنند و بر اثر این تعامل، با دیدگاه‌های گوناگون آشنا می‌شوند. یعنی اینترنت مکانی برای مشارکت فعال دانش‌آموزان، و تعامل جهانی در درس مطالعات اجتماعی است.

ایستگاه وب

یکی از راه‌های تقویت یادگیری دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی ایجاد یک ایستگاه وب برای این درس در مدرسه است. معلم می‌تواند در ایستگاه وب مقالات دانش‌آموزان، و نمونه کارهای آنان را بارگذاری کند. امروزه معلمان می‌توانند بسیاری از فعالیت‌های دانش‌آموزان در درس مطالعات اجتماعی، تکالیف، منابع تحقیقاتی آنها، و اخبار را در ایستگاه وب مدرسه بارگذاری کنند و از طریق پست الکترونیک با دانش‌آموزان در ارتباط باشند. همچنین، والدین دانش‌آموزان می‌توانند از طریق پست الکترونیکی، از فرایند فعالیت فرزندان خود از طریق ایستگاه وب مدرسه باخبر شوند و فعالیت‌های آنان را مشاهده کنند.

گردش‌های میدانی مجازی

استفاده از گردش‌های میدانی مجازی در درس مطالعات اجتماعی سبب اکتشاف دانش‌آموزان در دنیای واقعی، استفاده از ابزار و منابع در درس مطالعات اجتماعی می‌شود. این ابزار و منابع شامل اسناد و منابع اولیه، عکس‌ها، و آثار مکشوفه هستند که غالباً در موزه‌های تاریخ و علوم قرار دارند. بازدید دانش‌آموزان از موزه (گردش‌های میدانی مجازی) فرصت‌هایی را برای دانش

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

آموزان فراهم می‌سازد که به تعامل با یکدیگر بپردازند و با استفاده از این منابع، مهارت مطالعات اجتماعی آنان گسترش یابد؛ برای مثال، پرسش‌هایی که مطرح می‌شوند، جمع آوری داده‌ها از منابع اینترنتی، نتیجه‌گیری و تفسیر آن. همچنین، موزه تاریخ نقش مهمی در اعتبار تاریخ بازی می‌کند. آثار مکشوفه نشان دهنده تاریخ، فرهنگ و سنن ملل است. گردش‌های میدانی مجازی به دانش آموز اجازه می‌دهند در مکان موردنظر قرار گیرد و هر کجا که می‌خواهد سفر کند، به سخنرانی گوش دهد، فیلم تماشا کند یا در تعامل با دیگران قرار گیرد و عقاید خود را به اشتراک بگذارد. مثلاً دانش آموزان چینی هنگام مطالعات اجتماعی می‌توانند به سایت‌های تعاملی مانند «<http://www.rims>» دسترسی داشته باشند که ویژگی‌های دیوار بزرگ چین، کاخ سلطنتی امپراتور، رزمندگان، میدان شهر، بازدید از شهر و حومه شهر، و دیگر ویژگی‌های جغرافیایی کشور را نشان می‌دهد. این امر نه تنها باعث دستیابی آنها به اطلاعات مهمی درباره کشورشان می‌شود بلکه به آنها در مطالعه، تجزیه و تحلیل، و تفسیر تاریخ، فرهنگ، اقتصاد، سیاست، جغرافیای کشورشان کمک می‌کند.

وبکوئیست‌ها

یکی دیگر از راه‌های استفاده مفید از اینترنت در فرایند یادگیری درس مطالعات اجتماعی، مراجعه به «وبکوئیست» است. در گذشته دسترسی به منابع و اطلاعات از طریق اینترنت بود اما در حال حاضر وبکوئیست به ابزاری محبوب و مطلوب دانش آموزان در کلاس درس تبدیل شده است. وبکوئیست وبگاهی است که دانش آموزان را در تحقیق برای حل یک مسئله درگیر می‌سازد. وب ابزار تعاملی مناسبی برای دانش آموزان در درس مطالعات اجتماعی شناخته شده است. استفاده از وبکوئیست در درس مطالعات اجتماعی به منظور تشویق دانش آموزان در فرایند یادگیری، به تفکر انتقادی و خلاق، مهارت‌های حل مسئله، و آموزش در دنیای واقعی است. دانش آموزان می‌توانند فعالانه مسائل مطرح شده را بررسی کنند. پاسخ آنها را بیابند و تصمیم بگیرند. از یک سو، دانش آموزان می‌توانند در فعالیت‌هایی درگیر شوند که به آنها در زمینه بررسی رویدادهای تاریخی از دیدگاه‌های گوناگون و پرسوجو کمک می‌کند. از سوی دیگر، وبکوئیست سبب افزایش مهارت‌های اجتماعی و مشارکت در گروه‌ها می‌شود. همچنین، محیط یادگیری برخط است و دانش آموزان با هم ارتباط برقرار می‌کنند. در این صورت، محیط یادگیری فراتر از دیوارهای کلاس درس است. پرسشی مطرح می‌شود و سپس دیدگاه‌های مختلف در مورد آن به صورت مستقل بررسی، تجزیه و تحلیل، و تفسیر می‌شوند.

رایانه

بدون شک فناوری به اینترنت محدود نیست و شامل منابع دیگری نیز می‌شود. امروزه رایانه می‌تواند منابع گوناگونی را در درس مطالعات اجتماعی برای دانش آموزان فراهم آورد. ابزارهای فناوری و منابع قابل دسترسی شامل نرم افزارهای آموزشی، پایگاه داده‌ها، پردازش لغت، بازی‌های آموزشی و شبیه سازی هاست. این ابزارها سبب دسترسی دانش آموزان به اطلاعات، به صورت دیداری شنیداری (گرافیک، متن، و تصویر) می‌شوند. بازی‌های آموزشی و شبیه سازی های رایانه‌ای منابعی اطلاعاتی هستند که برای خلاصه کردن محتوا و یادگیری بسیار مناسب‌اند. همچنین سبب تقویت مهارت تفکر انتقادی در دانش آموزان می‌شوند. از جمله، استفاده از نرم افزارهای «SIM» (که شامل SimCity، SimTown و SIMS است) سبب تعامل و تفکر انتقادی و خلاق در فرایند یادگیری می‌شود. برای مثال، در بازی «SimCity» دانش آموز در نقش یک برنامه ریز شهری و طراح شهر، زیرساخت‌ها و خدمات را برای مقابله با بحران، و تصمیم گیری در مورد مسائل مختلف، از جمله تخصیص منابع و برنامه ریزی برای بلایای طبیعی آماده می‌کند. از طریق این نرم افزار، دانش آموز در محیطی خیالی، اما به اندازه کافی مناسب و واقع گرایانه قرار می‌گیرد و برای ارائه راه حل مسئله آماده می‌شود.

عابدی و حمید زاده (۱۳۹۳) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که فناوری اطلاعات و ارتباطات پشتیبان فرایند یادگیری در داخل و خارج از کلاس درس است. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات را می‌توان به معنای ایجاد فرصت‌هایی برای تفکر

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

انتقادی و تعامل دانش آموزان درس مطالعات اجتماعی با یکدیگر در محیط یادگیری وب دانست که دانش آموزان را به مشارکت با یکدیگر و به اشتراک گذاشتن اطلاعات تشویق می‌کند. ابزارهای فناوری، از جمله پایگاه داده، صفحات گسترده وب، و نرم افزارهای چندرسانه‌ای، ابزارهای مناسبی برای دانش آموزان مطالعات اجتماعی، در دسترسی به اطلاعات برای حل مسئله، و ظرفیتی مناسب برای توسعه مهارت شناختی آنان و نگرش مثبت دانش آموزان به یادگیری محسوب می‌شوند. این ابزارها برای توسعه تفکر، و مهارت‌هایی مانند پرسوجو، یادگیری، و یادگیری چگونه یادگرفتن بسیار مناسب‌اند و بر یادگیری و درک و فهم دانش آموزان در درس مطالعات اجتماعی تأثیر می‌گذارند.

شیر محمدی و بختیاران (۱۴۰۰) اصطلاح «یادگیری الکترونیکی» برای اولین بار توسط کراس وضع شد. این اصطلاح به انواع آموزش‌هایی اشاره دارد که از فناوری‌های اینترنت و اینترنت برای یادگیری استفاده می‌کنند. متولیان آموزش در این شرایط به امر یادگیری تحت وب - یادگیری الکترونیکی - است. در این شرایط نحوه موج هشدن آموزش و پرورش با فرصتها، چالش‌های حاصل از توسعه فناوری اطلاعات و ارتباطات، و برنامه ریزی دقیق و اصولی برای بهره برداری از آن بسیار مهم است. به ویژه، با توجه به تأثیرگذاری این فناوری‌ها بر شیوه‌های یاددهی - یادگیری و تغییر نقش معلمان، ضروری است که زمینه‌هایی فراهم شود تا هم وزارت آموزش و پرورش بضاعت موجود در جامعه معلمان را شناسایی کند، و هم معلمان به شناسایی و ارتقای مهارت‌های خود در زمینه‌های کاربرد فناوری‌های نوین، نظیر «فناوری اطلاعات و ارتباطات» و «فناوری اطلاعات» بپردازند؛ چرا که فناوری‌های ارتباطی در چرخه یادگیری نقش مهمی ایفا می‌کنند. شیر محمدی و بختیاران (۱۴۰۰) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که کیفیت کار معلم به عنوان یکی از عناصر اساسی برنامه درسی، در اثربخشی آموزش و تسهیل یادگیری فراگیرندگان نقش مؤثری دارد. معلمان به عنوان یکی از اجزای اصلی مدرسه باید بتوانند مفاهیم را تفهیم کنند و از تحولات اجتماعی و تغییرات آینده درک عمیقی داشته باشند. بنابراین باید به طور مداوم به دنبال روزآمدسازی دانش و مهارت‌هایشان باشند و توسعه حرف‌های خود را بهبود بخشند. در محیط مجازی، نقش معلم از جنبه‌های متفاوت با نقش معلم حضوری تفاوت دارد. او در محیط مجازی به ابزارهای اطلاعاتی، ارتباطی، هر زمانی و چندحسی گوناگونی دسترسی دارد و با به کارگیری این ابزارها می‌تواند یادگیرندگان را در ساخت فعال دانش خود مشارکت دهد. توسعه این ابزارها و امکانات معلمان مجازی را در مراحل طراحی و اجرای برنامه درسی ترغیب می‌کنند، اصول «رویکرد یادگیرنده محور»، نظیر «موقعیت مدار بودن یادگیری»، «فعال بودن یادگیرنده در فرایند یادگیری»، «اجتماع محور بودن یادگیری» و «تلاش فکورانه در فرایند یادگیری» را به کار گیرند. معلمان یک جامعه تحت وب می‌توانند در تعامل با معلمان پژوهشگر دیگر در گفت و گوهای روزمره، به منابع اینترنتی مناسب دست یابند و سؤال‌هایی برای سایر معلمان پژوهشگر طرح کنند.

نتیجه گیری

اهداف برنامه درسی مطالعات اجتماعی را می‌توان در سه گروه شامل پرورش اخلاقیات؛ پرورش مهارت‌های اجتماعی و کسب دانش اجتماعی قرار داد که در ادامه به توضیح درباره هر کدام می‌پردازیم. پرورش اخلاقیات: در این حیطه پرورش و تقویت صفاتی مانند همبستگی و اتحاد؛ تعامل و همکاری با دیگر اعضای جامعه؛ علاقه به برقراری عدالت در جامعه که در صورت خواست جمعی اعضای جامعه معنا خواهد یافت. از موارد مطرح در این حیطه که بسیار حائز اهمیت است؛ ایجاد حس علاقه نسبت به سرزمین مادری و حفظ میراث فرهنگی است. پرورش مهارت‌های اجتماعی: آن چیزی که در این حیطه باید مورد توجه قرار گیرد، پرورش و تقویت یکسری مهارت‌های مورد نیاز زندگی اجتماعی است که شامل توانایی انتقاد پذیری و توانایی حل مسائل اجتماعی که با آن روبرو هستند. تصمیم گیری درست درباره مسائلی که با آنها روبرو هستند و توانایی رفتار بر اساس اصول عقلانی. کسب دانش اجتماعی: در اینجا منظور از دانش همان اطلاعاتی است که دانستن آن برای هر شهروندی

ماهنامه علمی تخصصی پایا شهر

ISSN ۲۹۸۰-۷۷۸۶

لازم می‌باشد. به طور مثال آگاهی از نحوه انجام فعالیت‌های دولت و یا آگاهی از قوانین و مقررات اجتماعی، آگاهی از اتفاقات جامعه و... در صورت کسب این اطلاعات است که فرد می‌تواند به نقد و بررسی مشکلات و مسائل جامعه بپردازد.

معلمان در آموزش مطالعات اجتماعی به تنوع استفاده از روش‌های تدریس پرداخته و از طریق تلفیق این روشها به اثربخشی تدریس خود بیفزایند، همچنین معلمان در آموزش مطالعات اجتماعی در بخش‌های مختلف از طریق روش‌های تدریس فعال دانش آموزان را در امر تدریس مشارکت داده و یادگیری آنان را در موضوعات مختلف عمق بخشند و یادگیری آنان را معنی دار نمایند. همچنین مدیران آموزشی شرایط باز دیدهای علمی و همچنین بهره گیری از روش تدریس ایفای نقش و روش مشارکتی را در مدارس تسهیل نمایند. چنان چه معلمان آموزش مطالعات اجتماعی جهت دستیابی به اهداف این درس از طریق روش‌های تدریس نوین، دانش آموز محور و فعال اقدام نمایند، علاوه بر تحقق اهداف برنامه درسی، می‌توانند زمینه‌های یادگیری اثربخش و عمیق را در فراگیران تقویت کرده و یا فراهم آورند.

فناوری اطلاعات و ارتباطات پشتیبان فرایند یادگیری در داخل و خارج از کلاس درس است. استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات را می‌توان به معنای ایجاد فرصت‌هایی برای تفکر انتقادی و تعامل دانش آموزان درس مطالعات اجتماعی با یکدیگر در محیط یادگیری وب دانست که دانش آموزان را به مشارکت با یکدیگر و به اشتراک گذاشتن اطلاعات تشویق می‌کند. ابزارهای فناوری، از جمله پایگاه داده، صفحات گسترده وب، و نرم افزارهای چندرسانه‌ای، ابزارهای مناسبی برای دانش آموزان مطالعات اجتماعی، در دسترسی به اطلاعات برای حل مسئله، و ظرفیتی مناسب برای توسعه مهارت شناختی آنان و نگرش مثبت دانش آموزان به یادگیری محسوب می‌شوند. این ابزارها برای توسعه تفکر، و مهارت‌هایی مانند پرسوجو، یادگیری، و یادگیری چگونه یادگرفتن بسیار مناسب‌اند و بر یادگیری و درک و فهم دانش آموزان در درس مطالعات اجتماعی تأثیر می‌گذارند.

با توجه به این نتایج، پیشنهاد می‌شود که برنامه‌های آموزشی مطالعات اجتماعی دوره متوسطه، با تأکید بر مفاهیم اجتماعی و سیاسی، به صورت جامع و عملی‌تر طراحی شوند. همچنین، باید به مسائل فرهنگی و اجتماعی کشورهای دیگر نیز توجه شود تا دانش‌آموزان با دنیای پیرامون خود آشنا شوند و از دیدگاه‌های مختلف به مسائل بین‌المللی نگاه کنند. در نهایت، باید توجه داشت که برنامه‌های آموزشی باید به گونه‌ای باشند که دانش‌آموزان را به فکر کردن و تحلیل مسائل اجتماعی و سیاسی ترغیب کنند و آن‌ها را برای شرکت فعال در جامعه آماده کنند.

منابع

۱. امیریان، فاطمه و حمیدی زاده، کتابیون، بررسی چالش‌های تدریس مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی در فضای مجازی، فصلنامه چشم انداز از برنامه درسی و آموزش، جلد اول، شماره اول، ۱۴۰۰-۷۲، ۵۹.
۲. احمدی، منیژه، حیدری، مؤگان و عالیان، حمید رضا، تأثیر آموزش از طریق واقعیت افزوده بر یادگیری درس مطالعات اجتماعی دانش آموزان پایه ششم ابتدایی، فصلنامه فن آوری اطلاعات و ارتباطات در علوم تربیتی، سال دهم، شماره چهارم، ۱۳۹۹، ۱۶۶-۱۴۷.
۳. بختیاریان، فرزانه و شیرمحمدی، صبا، نگاهی به آثار و پیامدهای تدریس مجازی _ تدریس هیجان انگیز مطالعات اجتماعی، رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره سوم، دوره بیست و سوم، ۱۴۰۰، ۲۸-۲۵.
۴. حمید زاده، غلامرضا و عابدی، زهره، استفاده از رسانه در درس مطالعات اجتماعی، رشد آموزش علوم اجتماعی، شماره چهارم، دوره شانزدهم، ۱۳۹۳-۳۵-۳۲.
۵. درویش پنجه که، مصطفی، بررسی اهمیت تدریس درس مطالعات اجتماعی در دوره ابتدایی، فصلنامه علمی رهیافت‌های نوین در مطالعات اسلامی، ۱۴۰۰.
۶. ساکی، فاطمه، تحلیلی بر روش‌های تدریس در آموزش مطالعات اجتماعی، فصلنامه علمی _ تخصصی پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره دوم، شماره چهارم، ۱۳۹۹-۱۵۸-۱۴۳.
۷. کسکنی، عباس، استانداردهای تدریس علوم اجتماعی (روش‌ها و منابع تدریس در علوم اجتماعی)، رشد آموزش علوم اجتماعی، دوره ۱۵، شماره چهارم، ۱۳۹۲-۴۲، ۴۰.
۸. میرزایی، جمشید، راهبردهای تدریس مؤثر در آموزش مطالعات اجتماعی، فصلنامه علمی تخصصی پژوهش در آموزش مطالعات اجتماعی، دوره اول، شماره دوم، ۱۳۹۸.
9. Amir Teimory Mohamad Hasan, (2003) The design of the educational messages, Tehran, *Samt*. 40-42. (in Persian). Arvanitis, T. N., Petrou, A., Knight, J. F., Savas, S., Sotiriou, S., Gargalakos, M., et al. (2007). Human factors and qualitative pedagogical evaluation of a mobile augmented reality system for science education used by learners with physical disabilities. *Personal and Ubiquitous Computing*, 13(3), 243-250. <http://dx.doi.org/10.1007/s00779-007-0187-7>.
10. Cheung, D. The Key Factors Affecting Students' Individual Interest in School Science Lessons. *International Journal of Science Education*, 40(1), 1-23. (2018).
11. Joo-Nagata J, Abad FM, Giner JGB, García-Peñalvo FJ. Augmented reality and pedestrian navigation through its implementation in m-learning and e-learning: Evaluation of an educational program in Chile. *Computers & Education*.;111.1-1. (2017).
12. Nadolny L. Interactive print: The design of cognitive tasks in blended augmented reality and print documents. *British Journal of Educational Technology*.;48(3):814-823. (2017).
13. Ziaul Hoq, Mohammad. "E-Learning during the Period of Pandemic (COVID-19) in the Kingdom of Saudi Arabia: An Empirical Study." *American Journal of Educational Research*, vol. 8, no. 7 (2020): 457-464. doi: 10.12691/education-8-7-2. (2020).